

خلاصه نکات مهم و نمونه سؤالات کتاب تاریخ (۱) ایران و جهان باستان، پایه دهم

نام درس: درس ۱: تاریخ و تاریخ‌نگاری؛ صفحات ۲ تا ۱۱.

دبیر: **محسن محرابی**

- ۱- مجموعهٔ حوادث و رویدادهایی است که فرد یا جامعه از سر گذرانده است؛
- ۲- علم و روش علمی است که به وسیلهٔ آن، رویدادهای گذشته بر اساس شواهد و مدارک، مطالعه و تحلیل می‌شوند؛
- ۳- گاهی منظور از تاریخ، تعیین روز و ماه و سال، یعنی همان تقویم سالانه است؛
- ۴- تاریخ، علمی است که به مطالعهٔ جنبه‌های مختلف زندگی انسان‌ها و جامعه‌ها در گذشته می‌پردازد و علل و نتایج افکار و اعمال پیشینیان را بررسی و تحلیل می‌کند.

* واژه تاریخ دارای معانی مختلفی است. هریک از آن‌ها را تعریف کنید.

* واژهٔ تاریخ را، در زمانی که در نوشته‌ها و زبان علمی به کار می‌رود همراه با آوردن مثالی تعریف کنید. (منظور از واژهٔ تاریخ، در زمانی که در نوشته‌ها و زبان علمی به کار می‌رود، چیست؟ مثال بیاورید.)
علم و روش علمی است که به وسیلهٔ آن، رویدادهای گذشته بر اساس شواهد و مدارک، مطالعه و تحلیل می‌شوند؛ مثلاً تاریخ روابط اقتصادی ایران و هند در دوران اشکانیان.

* تاریخ را از منظر علمی تعریف کنید.

تاریخ، علمی است که به مطالعهٔ جنبه‌های مختلف زندگی انسان‌ها و جامعه‌ها در گذشته می‌پردازد و علل و نتایج افکار و اعمال پیشینیان را بررسی و تحلیل می‌کند.

- ۱- دور از دسترس‌اند و قابل مشاهده نیستند و نمی‌توان آن‌ها را به‌طور مستقیم درک کرد، بلکه آن‌ها را باید با استفاده از شواهد و مدارک شناخت؛
- ۲- تکرارناپذیرند و قابل تجربه نیستند؛
- ۳- مجزا و مستقل نیستند و با یکدیگر رابطهٔ علت و معلولی دارند.

* مهم‌ترین ویژگی‌های رویدادهای تاریخی را بیان کنید.
(ویژگی‌های رویدادهای تاریخی کدام‌اند؟ توضیح دهید)

* کدام عامل در تاریخ، نقش محوری و اساسی دارد و رویدادها و تحولات تاریخی در نتیجهٔ رفتار متقابل آن‌ها با یکدیگر و با طبیعت، پدید آمده‌اند؟
انسان.

* رویدادها و تحولات تاریخی در نتیجه چه عواملی پدید آمده‌اند؟
رفتار متقابل انسان‌ها با یکدیگر و با طبیعت.

* هدف علم تاریخ را بیان کنید.

آگاهی از زندگی اجتماعی در گذشته است که شامل تمامی جنبه‌های فکری، مذهبی، سیاسی، نظامی، اقتصادی، علمی، حقوقی و هنری می‌شود.

* قلمرو و هدف علم تاریخ چیست؟

آگاهی از زندگی اجتماعی در گذشته است که شامل تمامی جنبه‌های فکری، مذهبی، سیاسی، نظامی، اقتصادی، علمی، حقوقی و هنری می‌شود.

* قدیمی‌ترین متن تاریخی که تاکنون کشف شده، چه نام دارد و چه موضوعاتی را در برمی‌گیرد؟

سنگ‌نوشته‌ای به خط کهن مصری است که بیش از ۴ هزار سال قدمت دارد و نام تعدادی از فراعنه و برخی حوادث دوران آنان ذکر شده است.

* کدام مورد در زمان ساسانیان، دلالت بر علاقه ایرانیان به ثبت و نگارش اخبار و رویدادهای مهم داشته است؟
(کدام مورد را می‌توان نمونه‌ای از علاقه ایرانیان را به ثبت و نگارش اخبار و رویدادهای مهم دانست؟)
تدوین خدای‌نامک‌ها (خدای‌نامه‌ها).

* تدوین و نگارش «خدای‌نامک‌ها» مربوط به چه دوره‌ای از تاریخ ایران است؟
ساسانیان.

* تدوین و نگارش «خدای‌نامک‌ها» در زمان ساسانیان، نشانه چه بود؟
علاقه ایرانیان به ثبت و نگارش اخبار و رویدادهای مهم.

* تاریخ‌نگاری در مفهوم کامل آن، از چه زمانی، در کجا، و توسط چه کسی آغاز شد؟
از قرن پنجم پیش از میلاد - در یونان باستان - توسط هردوت.

* «پدر تاریخ» لقب کیست؟ («پدر تاریخ» لقب چه کسی بود؟)
هردوت.

* کهن‌ترین و کامل‌ترین کتاب تاریخی به‌جامانده از عصر باستان چه نام دارد و موضوع آن بیشتر به چه چیزی اختصاص دارد؟
تاریخ هردوت - شرح جنگ‌های یونان و ایران.

* از نظر برخی از پژوهشگران، کدام عامل تأثیر مهمی بر شکوفایی و گسترش علم تاریخ در یونان باستان داشته است؟ (به نظر برخی پژوهشگران، چه عاملی تأثیر مهمی بر شکوفایی و گسترش علم تاریخ در یونان باستان داشته است؟)
رواج و رونق ادبیات و فلسفه.

* به دنبال کدام وقوع کدام عامل در اروپای دوره رنسانس (حدود قرن‌های ۱۳ تا ۱۷ م.)، به تدریج علم تاریخ متحول شد و شیوه نوینی در تاریخ‌نگاری پدید آمد؟
پیشرفت‌های فکری و علمی.

* به دنبال وقوع رنسانس در اروپا، چه تحولاتی در شیوه تاریخ‌نگاری روی داد؟
به تدریج علم تاریخ متحول شد و شیوه نوینی در تاریخ‌نگاری پدید آمد که اساس آن بر سنجش دقیق منابع، استناد به اسناد و مدارک معتبر و دوری از داستان‌پردازی بود.

* اساس شیوه نوین تاریخ‌نگاری در اروپای دوره رنسانس بر چه پایه‌ای استوار بود؟
(اساس شیوه نوین تاریخ‌نگاری در اروپای دوره رنسانس بر چه معیاری بود)

۱- سنجش دقیق منابع؛
۲- استناد به اسناد و مدارک معتبر؛
۳- دوری از داستان‌پردازی.

* ویژگی‌های «تاریخ‌نگاری نوین» را به طور خلاصه، بیان کنید.
(ویژگی‌های مهم تاریخ‌نگاری نوین را بیان کنید.)

۱- علم تاریخ صرفاً به شرح زندگانی و اقدامات فرمانروایان و امور سیاسی و نظامی محدود نمی‌شود، بلکه همه ابعاد فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و هنری جوامع گذشته را دربرمی‌گیرد؛
۲- علم تاریخ فقط رویدادهای گذشته را ثبت و نقل نمی‌کند، بلکه زمینه‌ها، علت‌ها، نتایج و آثار گوناگون حوادث تاریخی را نیز بررسی و تجزیه و تحلیل می‌کند؛
۳- در تاریخ‌نگاری نوین از یافته‌های علوم و فنون مختلف مانند باستان‌شناسی، جامعه‌شناسی، فلسفه، جغرافیا، اقتصاد، زبان‌شناسی و گاه‌شماری استفاده می‌شود.

* منظور از این عبارت که «در پژوهش‌های نوین تاریخی، تمام جنبه‌های زندگی مردم و جوامع گذشته بررسی می‌شود»، چیست؟
یعنی علم تاریخ صرفاً به شرح زندگانی و اقدامات فرمانروایان و امور سیاسی و نظامی محدود نمی‌شود، بلکه همه ابعاد فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و هنری جوامع گذشته را دربرمی‌گیرد.

* تفاوت‌های تاریخ‌نگاری نوین را با وقایع‌نگاری توضیح دهید.
در وقایع‌نگاری به بررسی علل، آثار و نتایج رویدادهای تاریخی توجه چندانی نمی‌شد و مورخان بیشتر به بیان حوادث سیاسی و نظامی و شرح حال فرمانروایان می‌پرداختند و به مسائل اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی اهمیت چندانی نمی‌دادند؛

اما در تاریخ‌نگاری نوین، همهٔ ابعاد فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و هنری جوامع گذشته (تمام جنبه‌های زندگی مردم و جوامع گذشته) بررسی می‌شود و زمینه‌ها و علت‌های سیاسی، نظامی، اقتصادی و اجتماعی واقعه به همراه پیامدهای گوناگون آن هم مورد بررسی و تحلیل قرار می‌گیرند.

* به ترتیب، مراحل پژوهش در تاریخ را نام ببرید. (مراحل شش‌گانهٔ پژوهش در تاریخ را به ترتیب نام ببرید.)
۱- انتخاب موضوع؛ ۲- تدوین پرسش‌های تحقیق؛ ۳- شناسایی منابع؛ ۴- گردآوری و تنظیم اطلاعات؛ ۵- تحلیل و تفسیر اطلاعات؛ ۶- گزارش یافته‌های پژوهش.

۱- موضوع تحقیق باید تازه و غیرتکراری باشد؛
۲- هر پژوهش باید مسئلهٔ تازه‌ای را بررسی کند و نظر جدیدی ارائه دهد؛
۳- موضوع تحقیق باید دارای اثر و فایده باشد؛
۴- محقق باید موضوعی را برگزیند که دارای منابع و اطلاعات کافی باشد.

* در رابطه با «انتخاب موضوع» در یک مرحلهٔ پژوهش تاریخی چه میدانید؟ توضیح دهید.
(در انتخاب یک موضوع، چه موارد یا معیارهای باید در نظر گرفته شود؟)

* مرحلهٔ «تدوین پرسش‌های تحقیق» در یک پژوهش تاریخی را تحلیل کنید.
هر پژوهش علمی نیازمند یک یا چند پرسش است. پرسش‌ها علاوه بر آنکه هدف پژوهش را مشخص می‌کنند، مانع از بیراهه رفتن پژوهشگر از مسیر درست پژوهش می‌شوند. در پژوهش‌های تاریخی، اغلب از زمینه‌ها، علت‌ها، آثار و نتایج رویدادها و یا نقش افراد و گروه‌های درگیر در آن رویدادها پرسش می‌شود.

* چرا در یک پژوهش علمی، یک پژوهشگر نیازمند طرح پرسش یا پرسش‌هایی است؟
زیرا پرسش‌ها علاوه بر آنکه هدف پژوهش را مشخص می‌کنند، مانع از بیراهه رفتن پژوهشگر از مسیر درست پژوهش می‌شوند.

* کدام مورد، علاوه بر آنکه هدف پژوهش را مشخص می‌کنند، مانع از بیراهه رفتن پژوهشگر از مسیر درست پژوهش می‌شوند.
پرسش‌های تحقیق.

* پرسش‌های یک پژوهش علمی، بیشتر دربارهٔ چه مباحثی است؟ (در یک پژوهش تاریخی، پرسش‌های پژوهش در چه زمینه‌ای مطرح می‌شوند؟)
زمینه‌ها، علت‌ها، آثار و نتایج رویدادها و یا نقش افراد و گروه‌های درگیر در آن رویدادها.

* در رابطه با «شناسایی منابع» در یک مرحلهٔ پژوهش تاریخی توضیح دهید.
در این مرحله، پژوهشگر پس از شناسایی منابع و اسناد تحقیق، میزان اعتبار، دقت و صحت آن‌ها را ارزیابی می‌کند. مثلاً بررسی می‌کند که نویسندگان منابع چه کسانی بوده‌اند؛ چه گرایش دینی، اجتماعی یا سیاسی داشته‌اند؛ آیا خود شاهد

وقایع بوده‌اند یا از زبان دیگران حوادث را نقل کرده‌اند؛ و تا چه اندازه در نقل رویدادها دقت و صداقت داشته‌اند. همچنین محقق باید از اصالت سند و جعلی نبودن آن هم مطمئن شود.

* در مرحله شناسایی منابع، یک پژوهشگر باید چه مواردی را بررسی نماید؟ با ذکر مثالی توضیح دهید.
پس از شناسایی منابع و اسناد تحقیق، میزان اعتبار، دقت و صحت آن‌ها را ارزیابی می‌کند. مثلاً بررسی می‌کند که نویسندگان منابع چه کسانی بوده‌اند؛ چه گرایش دینی، اجتماعی یا سیاسی داشته‌اند؛ آیا خود شاهد وقایع بوده‌اند یا از زبان دیگران حوادث را نقل کرده‌اند؛ و تا چه اندازه در نقل رویدادها دقت و صداقت داشته‌اند. همچنین محقق باید از اصالت سند و جعلی نبودن آن هم مطمئن شود.

* در کدام مرحله از پژوهش در تاریخ، پژوهشگر پس از شناسایی منابع و اسناد تحقیق، میزان اعتبار، دقت و صحت آن‌ها را ارزیابی می‌کند؟
شناسایی منابع.

* «گردآوری و تنظیم اطلاعات» در یک پژوهش تاریخی، به معنای چیست؟ (در مرحله «گردآوری و تنظیم اطلاعات»، پژوهشگر چه اقداماتی انجام می‌دهد؟)
در این مرحله، پژوهشگر اطلاعات مربوط به موضوع تحقیق را از منابع و اسناد تاریخی استخراج و سپس تنظیم و دسته‌بندی می‌کند.

* کار یک مورخ را با یک کارآگاه مقایسه کنید. (چه شباهت‌ها و تفاوت‌هایی میان کار مورخ با کارآگاه وجود دارد؟)
کارآگاهان و مورخان، هر دو، به دنبال شواهد و مدارکی هستند که به‌گونه‌ای گذشته را بازسازی و تفسیر کنند. کارآگاه به دنبال بازسازی صحنه جرم، و مورخ هم در پی بازسازی وقایع گذشته است. شواهدی که کارآگاه به دنبال آن است، می‌تواند اثر انگشت یا هر شیء به‌جامانده در صحنه وقوع جرم باشد. اما شواهدی که مورخ به دنبال آن‌ها است، منابع، اسناد و مدارکی است که اطلاعاتی را درباره زندگی مردم در روزگاران گذشته در اختیار قرار می‌دهند.

* به چه علت، در یک پژوهش تاریخی، تحلیل و تفسیر رویدادهای تاریخی کار ساده‌ای نیست؟ (به چه علت مرحله «تحلیل و تفسیر اطلاعات» در پژوهش تاریخ، کار ساده‌ای نیست؟)
زیرا مورخان برای انجام این کار، نیازمند روش‌ها و مهارت‌های خاصی هستند.

* در کدام مرحله از مراحل پژوهش در تاریخ، پژوهشگر نتایج و یافته‌های تحقیق را استخراج و در قالب گزارش علمی (مثل کتاب، مقاله، سخنرانی، گزارش و...) ارائه می‌دهد؟
گزارش یافته‌های پژوهش.

* دو دسته منابع پژوهش علمی در تاریخ را نام ببرید.
(منابع پژوهش تاریخی، از نظر درجه اهمیت و اعتبار، به چند دسته تقسیم می‌شوند؟ نام ببرید).

۱- منابع دست‌اول یا اصلی؛
۲- منابع دست‌دوم یا فرعی.

* منابع دست‌اول در پژوهش تاریخی، به چه منابعی گفته می‌شود؟ (منظور از «منابع دست‌اول یا اصلی» چیست؟) به همه آثار تاریخی که در زمان وقوع حادثه یا نزدیک‌ترین زمان به وقوع آن، نوشته شده‌اند.

- ۱- همه آثار تاریخی هستند که در زمان وقوع حادثه یا نزدیک‌ترین زمان به وقوع آن، نوشته شده‌اند؛
- ۲- نویسندگان این نوع منابع، خود ناظر رویدادها بوده‌اند یا شرح ماجرا را از شاهدان واقعه شنیده‌اند؛
- ۳- علاوه بر منابع مکتوب، تمامی آثار باستانی و تاریخی، شامل بناها، ابزارها، اشیاء، سنگ‌نگاره‌ها و سنگ‌نوشته‌ها، سکه‌ها و هر وسیله‌ای که از گذشته به‌جای مانده است، منبع دست‌اول محسوب می‌شوند.

* «منابع دست‌اول یا اصلی» در پژوهش تاریخی، چه ویژگی‌هایی دارند؟ توضیح دهید.

* به‌غیر از منابع مکتوب، چه آثار تاریخی را می‌توان در زمره «منابع دست‌اول یا اصلی» در یک پژوهش تاریخی، محسوب کرد؟

تمامی آثار باستانی و تاریخی، شامل بناها، ابزارها، اشیاء، سنگ‌نگاره‌ها و سنگ‌نوشته‌ها، سکه‌ها و هر وسیله‌ای که از گذشته به‌جای مانده است.

* منظور از «منابع دست‌دوم یا فرعی» در پژوهش تاریخی چیست؟ (منابع دست‌دوم یا فرعی را تعریف کنید). به همه تحقیقات و آثار تاریخی گفته می‌شود که بر پایه منابع دست‌اول پدید آمده‌اند.

- ۱- منبع شناخت و تفکر؛
- ۲- بهره‌گیری از گذشته برای حال و آینده؛
- ۳- تقویت حس میهن‌دوستی و هویت ملی.

* فواید و کارکردهای مطالعه تاریخ را نام ببرید.

* این سخن از کیست؟

«از نظر قرآن، تاریخ بشر و تحولات آن، بر طبق یک سلسله سنن و نوامیس [قوانین] صورت می‌گیرد و عزت‌ها، ذلت‌ها، موفقیت‌ها و شکست‌ها، خوشبختی‌ها و بدبختی‌های تاریخی، حساب‌هایی دقیق و منظم دارد و با شناختن آن حساب‌ها و قانون‌ها می‌توان تاریخ حاضر را تحت فرمان درآورد و به سود سعادت خود و مردم از آن بهره‌گیری کرد».

شهید مطهری.

- ۱- کمک می‌کند تا بفهمیم که فرهنگ‌ها و جوامع بشری چگونه و تحت تأثیر چه عوامل و شرایطی به وجود آمده، پیشرفت کرده و به وضعیت امروزی رسیده‌اند؛
- ۲- می‌تواند ما را در ارزیابی و شناخت درست اوضاع و شرایط کنونی جامعه خویش و سایر جوامع و نیز ترسیم افق آینده کمک کند.

* مطالعه تاریخ چه کمکی می‌تواند به ما بکند؟

* کدام عامل می تواند باعث خودآگاهی و یگانگی بیشتر افراد یک جامعه شود؟
آگاهی آنان از گذشته مشترکشان.

* کدام عامل، به ما کمک می کند که درک درستی از هویت و کیستی خود پیدا کنیم و بدانیم چگونه به جایگاهی که هم اکنون هستیم، رسیده ایم؟
شناخت گذشته و بررسی زندگی مردم در زمان ها و مکانهای دیگر.

* تاریخ چگونه به فهم زمان حال و درک مسائل پیش روی انسان ها و جوامع کمک می کند؟
۱- مطالعه تاریخ به ما کمک می کند تا بفهمیم که فرهنگ ها و جوامع بشری چگونه و تحت تأثیر چه عوامل و شرایطی به وجود آمده، پیشرفت کرده و به وضعیت امروزی رسیده اند.
۲- علم تاریخ می تواند ما را در ارزیابی و شناخت درست اوضاع و شرایط کنونی جامعه خویش و سایر جوامع و نیز ترسیم افق آینده کمک کند.

* کدام مورد نقش زیادی در حفظ هویت ایرانیان در طول تاریخ داشته است؟ (چه عاملی نقش زیادی در حفظ هویت ایرانیان در طول تاریخ داشته است؟)
آگاهی تاریخی ایرانیان از گذشته خودشان.

* تأثیر تاریخ را بر میهن دوستی و تقویت هویت ملی توضیح دهید.
آگاهی افراد جامعه از گذشته مشترکشان، باعث خودآگاهی و یگانگی بیشتر آنان می شود. شناخت گذشته و بررسی زندگی مردم در زمان ها و مکانهای دیگر، به ما کمک می کند که درک درستی از هویت و کیستی خود پیدا کنیم و بدانیم چگونه به جایگاهی که هم اکنون هستیم، رسیده ایم. آگاهی تاریخی ایرانیان از گذشته خودشان، نقش زیادی در حفظ هویت آنان در طول تاریخ داشته است. نیاکان ما به اتکای چنین آگاهی و دلبستگی به زبان و فرهنگ خویش، توانسته اند در برابر حمله اسکندر مقدونی و تهاجم ویرانگر مغولان و سایر هجوم های خارجی، دوام بیاورند و مانع فروپاشی جامعه و فرهنگ ایرانی شوند. همچنین کمک می کند که میراث فرهنگی را بخشی از هویت و شناسنامه ملی خویش بدانیم و در حفظ و نگهداری آن بکوشیم.

* شناخت گذشته و مطالعه و بررسی زندگی مردم در زمان ها و مکانهای دیگر، چه کمکی می تواند به ما بکند؟
۱- کمک می کند که درک درستی از هویت و کیستی خود پیدا کنیم و بدانیم چگونه به جایگاهی که هم اکنون هستیم، رسیده ایم؛
۲- ارزش و اهمیت میراث فرهنگی را به ما نشان می دهد و کمک می کند که میراث فرهنگی را بخشی از هویت و شناسنامه ملی خویش بدانیم و در حفظ و نگهداری آن بکوشیم.